

Christiaan N. Lijsen

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1964

Christiaan Nico Lijsen (1928-2011) begon na een opleiding aan de Kunstnijverheidsschool (voorloper van de huidige Rietveld Academie) als kunstschilder en maakte ook ruimtelijke objecten. Daarnaast was hij een fervent schaak- en gospeler. Nadat hij in contact kwam met de Vijftigers raakte hij meer en meer geïnteresseerd in de literatuur. Hij behoorde tot de vaste kring in de Van Eeghenlaan 7 te Amsterdam, het gastvrije huis van Bert Schierbeek en de keramiste Frieda Koch, op wie eerst Lucebert verliefd werd, totdat zij enkele jaren later de ware vond in Nico Lijsen en nog tot in de jaren tachtig met hem op datzelfde adres bleef wonen. Ook Remco Campert heeft er ooit op kamers gewoond en van hieruit werd veelal het tijdschrift Braak geredigeerd, waarin ook Rudy Kousbroek publiceerde en waarvoor Nico Lijsen nog een omslag heeft ontworpen. Hij vertaalde uit het Frans, onder meer werk van Diderot (De neef van Rameau), Stendhal (Het leven van Henri Brulard), Sartre (De muur), Camus (De mythe van Sisifus), Genet (Dagboek van de dief) en was als Proust-vertaler de voorganger van Thérèse Cornips en het duo De Haan/Hofstede. VertaalVerhaal dankt Michiel Schierbeek voor zijn hulp en voor de toestemming dit dankwoord hier te mogen publiceren.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1964

Niets is zo moeilijk voor een vertaler — althans voor de vertaler die hier voor u staat — als de vertolking van zijn eigen gedachten. Hij klampt zich liever vast aan de zekere stijl van de auteur die hij vertaalt. Desondanks valt het hem niet moeilijk uiting te geven aan zijn dankbaarheid voor de toekenning van de Martinus Nijhoffprijs, want zo gedeformeerd door zijn beroep kan het brein van een literair vertaler die enige jaren achtereen in actie is geweest niet zijn of hij weet zijn blijdschap en erkentelijkheid wel onder woorden te brengen. Temeer daar deze eervolle prijs de naam draagt van de dichter Nijhoff. Laat ik u echter eerst iets proberen te vertellen over de keukengeheimen van het vertalen, wat dat dan ook mag zijn. Al ben ik mij ervan bewust dat wie lekker wil eten beter niet in de keuken kan komen.

Welnu, het eerste ingrediënt dat men nodig heeft bij het vertalen is tijd, heel veel tijd, zeeën van tijd. Die tijd moet men ervoor nemen en ook willen nemen. Bovendien moet men enig enthousiasme hebben voor het boek dat men gaat vertalen, een vertaler is ook verantwoordelijk voor de keuze van zijn vertalingen, de vertaler gelooft, in gemoede, dat men niet vertalen moet wat niet waard is vertaald te worden.

Maar wat is eigenlijk een vertaler? Een vertaler is in de eerste plaats een goede lezer. Ik wil dus zeggen dat vertalen voornamelijk een kwestie is van goed lezen, lezen wat er staat, dus vooral *niet* iets lezen wat er *niet* staat. Dit laatste lijkt misschien overbodig, maar men kan het ook *te* goed doen, *te* ijverig, uit angst dat de lezer niet alles uit een zin zal halen wat er in zit, zodat er kleine toevoegingen ontstaan. Voor dit goede lezen bestaat tegenwoordig in de literatuurkritiek de term *close reading*, een term die ook goed bruikbaar is voor vertalers.

Jacob Geel schrijft in zijn voorrede van de tweede druk van *Een Sentimenteele reis door Frankrijk en Italië* van Laurence Sterne: ‘Vertaling is geen kleed, waarde Heeren, en geen pruik: het is niet meer of minder dan de getrouwe kopij van een kunststuk, gewerkt uit dezelfde stoffe, en overgeplaatst onder eene andere lucht’. In zijn eerste voorrede schreef hij: ‘De vertaler ging aan het werk, en zijn geweten was er van het begin af zoo gedurig bij, dat hij aan den titel alleen verscheiden avonden gearbeid heeft; en toen hij verscheiden avonden gedacht en gearbeid had, vertaalde hij *Sentimental Journey door Sentimenteele Reis*’.

Een vertaler moet dus als het ware met zijn neus op de tekst zitten en zich inleven in wat de schrijver bedoeld heeft. Afgezien van de onvermijdelijke vrijheden, moet een vertaling zo letterlijk en zo tekstgetrouw mogelijk zijn. Gelukkig biedt de Nederlandse taal evenveel mogelijkheden als iedere andere taal in Europa. Het is dan ook beter dat een vertaler meer kennis heeft van zijn eigen taal dan van de vreemde. Immers de vreemde taal staat al keurig op papier maar het Nederlands moet er nog komen. Elke stijlfiguur in een vreemde taal en elke uitdrukking hoe cliché en ingeburgerd die hier bij ons ook zijn, kunnen op een adequate wijze in het Nederlands weergegeven worden. De sfeer, de stijl en de gedachten kunnen

nauwkeurig in de andere taal worden overgebracht. Een boek als *In het Labyrint* van Robbe-Grillet roept bij de Nederlandse lezers dezelfde gevoelens en dezelfde sfeer op als bij de Franse lezers. Men kan tenslotte in de Nederlandse tekst even goed als Simone de Beauvoir een schizofreen beeld van de wereld zien. Er mag dus niets bijkomen wat er niet staat en ook niets verloren gaan van wat er wel staat. Kortom, geen moeite mag de vertaler die zijn taak respecteert te veel zijn, want er is altijd een oplossing te vinden. De schrijver vond die oplossing tenslotte ook in zijn eigen taal, dus moet zij voor ons in het Nederlands ook te vinden zijn.

Aan de andere kant moet de vertaler een zekere afstand tot zijn werk zien te scheppen, hij moet zich onttrekken aan de invloed die van de andere taal uitgaat en die zeer groot is. Hij moet de tijd mee laten doen. Hij moet afstand nemen, de vertaling als het ware rustig door de tijd laten verwerken, en dan pas na enige weken of maanden — hoe later hoe beter, zou ik haast zeggen — de nodige verbeteringen aanbrengen. Ik ben het dan ook niet eens met de opvatting als zou vertalen een soort van aanslag zijn op het oorspronkelijke werk. Vertalen is een nuttige en nodige arbeid, als men er tenminste van uitgaat dat schrijven nuttig en nodig is. Het is altijd beter om vertalingen te lezen dan helemaal geen buitenlandse literatuur. Wat wisten wij anders van Dostojewski en Kierkegaard. Tenslotte kan men niet alle talen kennen. Maar ook de moderne schrijvers moeten meer vertaald worden en vooral vlugger na verschijnen. Men zou dan in Nederland ook minder vreemd tegen de eigen schrijvers aankijken, minder wereldvreemd zijn.

Wat die defaitistische geluiden betreft waar ik zojuist op zinspeelde, als zou een vertaling slechts een zwakke benadering van het oorspronkelijke kunnen zijn, geloof ik werkelijk dat men niet moet overdrijven. Volmaakt kan iets zijn met fouten en gebreken of volmaakt is volmaakt en dus goed (en niet vervelend), hoe het ook zij, ik ben er niet uitgekomen, bovendien houd ik ervan zoals ik reeds zei, de woorden letterlijk te nemen: volmaakt is volmaakt. Wie alleen op de eventuele fouten en gebreken let en de volmaaktheid van het geheel uit het oog verliest is een kniesoor. Kniezen en tobben is voor een vertaler o zo funest. Een vertaler moet altijd een zekere luchthartigheid zien te behouden. Anders loopt hij gevaar door de woorden en technische problemen het boek niet meer te zien, dat een aangebrande lucht begint te verspreiden.

Een vertaler, zo gaat het tenminste bij mij, begint met vertalen omdat hij iets gelezen heeft dat hij zo interessant, persoonlijk, boeiend of gek vindt dat hij wil dat dat er in zijn eigen taal ook zo staat; dat was bij mij het geval met Stendhal — en dan vooral met de dagboeken of persoonlijke invallen en ook met *Le Neveu de Rameau* van Diderot.

In Nederland wordt zoals u weet, niet zoveel vertaald als in het buitenland. Daar zijn verschillende oorzaken voor op te noemen, o.a. de al dan niet vermeende talenkennis van de Nederlander. In landen waar men meer gevoel heeft voor de eigen taal en waar ook veel gedaan wordt aan taalcultuur en aan het lezen van de eigen klassieken, kortom waar men de eigen taal groot en belangrijk vindt, bestaat niet die behoefte om alles in de oorspronkelijke taal te lezen. De invloed van de vertaalde literatuur is in landen als Engeland en Duitsland veel groter dan in Nederland. In die

landen bestaat niet alleen een taalcultuur, maar ook een vertaalcultuur. Dat de maatschappelijke positie van de vertaler in Nederland steeds beter wordt, neem ik wel aan. Deze prijs is de officiële bekroning van zijn werk. Sociaal ziet de zaak er minder rooskleurig uit. Ik los echter dergelijke kwesties op mijn eigen eenvoudige manier op. Ik sluip door de uitgeverij naar de boekhouding, konkel daar wat, en zoek vandaar ietwat besmuikt mijn weg naar buiten. Op de trap kom ik dan meestal wel een paar andere figuren tegen die de kas komen plunderen. Ik denk dan altijd bij mezelf: Es geht auch anders, doch so geht es auch. Ik laat dit verder rusten omdat ik geen deskundige ben op sociaal terrein. In ieder geval is mijn ervaring dat men nog te veel denkt aan bijverdiensten, deftige oude dames, uitgehongerde studenten, uitzendwerk e.d. Soms vraagt er iemand wijzend op een boek van ruim tweehonderd bladzijden: ‘Hoelang doe je daar nu over, drie weken?’ Een goed vertaler beantwoordt deze vraag bevestigend.

Wat mij betreft, ik ben blij dat ik de heer Lubberhuizen als uitgever heb leren kennen. Hoewel hij me altijd enigszins ironisch aankijkt, geloof ik zeker dat onze sociale verhouding voor verbeteringen vatbaar is.

Zo eindigt dan deze korte bloemlezing van mijn gedachten. De kok heeft klare wijn geschonken en de vertaler is eindelijk zover om zijn oprechte dank te betuigen.

Ik ben het bestuur van het Prins Bernhard Fonds en de jury voor de Nijhoffprijs dankbaar dat zij mij voor deze prijs hebben uitgekozen en ik ben vol bewondering voor hun grote moed. Want er is evenveel moed voor nodig om een prijs uit te reiken als om een prijs in ontvangst te nemen. Ik beschouw deze prijs maar als een aanmoediging om op dezelfde voet voort te gaan want er zijn wellicht nog heel wat recepten die ik uit het hoofd moet leren. Ik dank u allemaal en ook het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage voor de receptie die nog komen gaat en waar ik me zeer op verheug.